

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Анатолій Подольський

Шановні читачі! Ви тримаєте перше число наукового часопису Українського центру вивчення історії Голокосту «Голокост і сучасність. Студії в Україні і світі», що є новим науково-дослідним виданням з проблематики історії українського єврейства в часи нацистської окупації та водночас продовженням традиції, що склалася у науково-педагогічному Бюлетені Центру з однойменною назвою, який виходив протягом 2002–2003 років. Наш часопис буде виходити під грифом Центру та Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України.

У фокусі часопису буде присутня проблематика історії Голокосту на теренах України, історичні долі українського єврейства в тоталітарні часи ХХ століття. Історичні студії та розвідки з важливих аспектів цієї теми, а саме: проблематика колаборації з нацистським режимом у добу Голокосту; рятування неєвреями євреїв; спектр українсько-єврейських

взаємин протягом минулого століття та його найскладніші й найтрагічніші прояви під час екстреми — Другої світової війни та гітлерівської окупації; опір євреїв політиці та практиці Голокосту, всі його героїчні, збройні, духовні та моральні вияви; соціальне й культурне життя євреїв України в екстремальний період їхньої історії. За основним концептом, що його поділяємо і намагаємося дотримуватися, історія Голокосту в Україні є не тільки складовою української історії цього періоду, але й невід'ємною частиною історії євреїв Європи. Саме тому дослідження та наукові матеріали, присвячені проблематиці Катастрофи та долі єврейських громад різних країн європейського континенту, знайдуть своє місце на сторінках часопису.

Намагання досягнути події Голокосту, зрозуміти контекст історичної долі європейського єврейства, зокрема та передовсім євреїв України, висоту і падіння людських взає-

мин, спроби осмислення причин та наслідків цих подій, поведінку людей під час Голокосту вимагають від нас не тільки нарративних історичних, але й філософських, психологічних, соціологічних, політологічних досліджень.

Такі тексти, рефлексії, безперечно, будуть присутніми у нашому виданні. Ми переконані, що тільки у разі конкретних гуманітарних досліджень цієї проблеми маємо можливість наблизитися до розуміння та осмислення подій Голокосту. В цьому форматі плануємо друкувати розвідки та есе щодо проблем антисемітизму, ксенофобії, важливості дослідів з історії Голокосту для усвідомлення, а можливо, і для розв'язання питань сучасності, матеріали, присвячені рефлексіям юдаїзму та християнству на Голокост, компаративні дослідження щодо інших геноцидів в історії людства в тривожному ХХ столітті, зокрема вірмен, ромів, слов'ян тощо.

Щодо компаративістики. Вважаємо порівняльний аналіз історичних подій одним з провідних компонентів методології сучасного історичного, гуманітарного дослідження. В цьому контексті для нас надто важливими є компаративні розвідки антиєврейської ідеології сталінського і гітлерівського режимів, Голодомору і Голокосту. Саме такі матеріали, контроверсійні, проте повністю академічні, цілком сприятимуть виходу на новий історичний рівень дослідів з історії України ХХ століття. Зокрема, строго наукові і толерантні розвідки щодо компарації Голодомору і Голокосту, у яких концептуалізуються та розглядаються як загальні і, що особливо цінно, специфічні характеристики трагедії українського і єврейського народів у ХХ столітті.

Такими дослідженнями маємо зруйнувати стереотипи і міфологеми, що існують стосовно тих подій не тільки у суспільстві, але й в історичній та, загалом, у гуманітарній науці.

Щодо історіографії. Тут є декілька серйозних проблем. Сучасна українська історична наука поступово, але дуже важко інтегрує наукові праці з історії Голокосту в офіційну історіографію. Причини такого становища можуть бути різні, ймовірно, надто важко відбуваються процеси подолання ідеологічних та інших штампів, які були присутні (частогусто залишаються й сьогодні) в радянській історіографії щодо євреїв та їхньої історії, особливо в буремному ХХ столітті. На превеликий жаль, найсучасніші розвідки з проблем історіографії та історії України модерного періоду майже не включають огляд та більш-менш ґрунтовний аналіз праць з історії Голокосту на теренах України¹, яких за останні 15 років з'явилося в Україні вже десятки, а кількість та якість статей, матеріалів та наукових збірників викликає увагу у наших зарубіжних колег. Можливо, для «старої» школи українських істориків дійсно важко проходить процес подолання стереотипів. Поряд з цим, за оцінками дослідників модерної української історії, представників «нової» школи (проте, зрозуміло, що цей поділ є досить умовним. — А. П.), в найближ-

¹ Див.: *Калакура Я.* Українська історіографія. — К., 2004; *Політична історія України ХХ століття.* — Т. 4. Україна в роки Другої світової війни (1939–1945) // Кер. тому В. Кучер. — К., 2003; доповідь О. Є. Лисенка «Нерозв'язані проблеми історії Великої Вітчизняної та Другої світової воєн (до 60-річчя визволення України від окупантів) на Президії НАН України, Постанова № 243, листопад, 2004.

чій перспективі тема українсько-єврейських взаємин у добу Голокосту стане однією з провідних проблем української історіографії². Безумовно, для таких тверджень є сьогодні підстави, тому що поряд з істориками, які вже є відомими дослідниками цієї проблематики³, в останні роки з'явилися молоді фахівці, що на дуже високому науковому рівні досліджують регіональні аспекти Голокосту на землях України, а також методологічні засади вивчення проблеми⁴. Крім того, серед сучасних студентів-істориків в Україні також ми бачимо зацікавленість у вивченні теми. Сподіваємося, що на сторінках нашого видання вони будуть друкувати результати своїх досліджень.

Таким чином, незважаючи на цілу низку проблем, за роки суверенності в Україні з'явилися не тільки монографії, але й фундаментальні роботи з цієї теми, сьогодні формується вітчизняна дослідницька школа з історії Голокосту на українських теренах. До речі, схожі процеси тривають у наших колег-сусідів у Польщі, Білорусі, Румунії, Росії.

Свій внесок у розвиток наукового вивчення історії Голокосту в Україні роблять наші колеги-історики з Німеччини, Нідерландів, Канади, Ізраїлю, Сполучених Штатів Америки⁵. Плануємо розміщати на шпальтах

часопису їхні статті, матеріали тощо. Щодо ставлення сучасної зарубіжної (передусім американської, ізраїльської та частково європейської) історіографії до студій їх українських колег, то слід зауважити, що це ставлення є також доволі неоднозначним і складним. На відміну від офіційної української історіографії, західна історична наука охоче співпрацює з нами в царині вивчення історії Голокосту на українських теренах, але в реальності вважає рівень досліджень українських істориків ще не досить кваліфікованим (мається на увазі майже повна відсутність у цих дослідженнях джерел іншими, крім російської та української, мовами, певна обмеженість у використанні зарубіжної джерельної бази, ще малий досвід у вивченні цієї проблематики тощо). На наш погляд, це явище є тимчасовим і маємо сьогодні всі підстави вважати, що невдовзі дослідження українських істориків з історії Голокосту будуть на рівні вимог світової історіографії.

Ми приділятимемо особливу увагу історіографічним студіям на шпальтах часопису. Таким чином, можливо, сприятимемо інтеграції Holocaust Studies в українську історіографію.

Тотальний геноцид щодо єврейських громад Європи, в тому числі й України в роки Другої світової війни, є в сучасному світі не тільки темою наукових досліджень, але й дражливою політичною проблемою, яку експлуатують різні сили, насамперед з метою сприяння розвитку антисемітизму. В антисемітистському дискурсі, який сьогодні триває в Європі з особливим підйомом, присутній ревізіонізм Голокосту, екстраполяції на сучасний арабо-ізраїльський конфлікт (де ізраїльтяни зображуються

² Див.: Грицак Я. Украинская историография: десятилетие перемен // Ab Imperio. — 2003. — № 3.

³ Передовсім це Ж. Ковба, О. Круглов, С. Єлісаветський, Ф. Левітас, Ф. Винокурова, В. Нахманович, М. Тяглий та інші.

⁴ Серед них можна назвати О. Гончаренка, М. Гольденберга, В. Титаренка, О. Романько та інших.

⁵ Найвідоміші з них К. Беркхоф з Нідерландів та Д. Поль з Німеччини.

у вигляді нацистів, а палестинці — жертвами Голокосту?!), звинувачення на адресу єврейської спільноти з приводу грошових компенсацій тощо... Все це надто прикро для європейської та світової культури, але, з іншого боку, такі фальсифікації та ревізіонізм спонукають до розуміння актуальності та важливості справжніх наукових досліджень з історії Голокосту. Ми щиро віримо, що видання часопису «Голокост і сучасність.

Студії в Україні і світі» зробить свій внесок у правдиве вивчення цієї сторінки світової історії.

Історія єврейського народу на землях України протягом ХХ століття, на наше глибоке переконання, є важливим елементом історії країни у минулому столітті, гідним того, щоб його вивчали та пам'ятали. Ми сподіваємося, що видання нашого часопису буде вагомим внеском у цей процес.